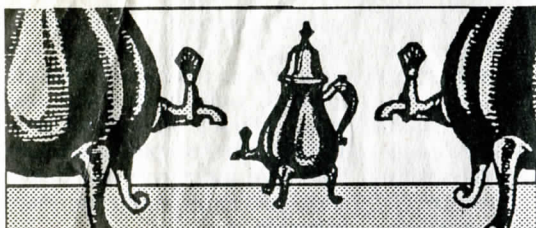

Alfabetiseringsgraad in noordelijke provincies lag zeer hoog

Leeslust der Groningers in vorige eeuw was onverzadigbaar

Groningen toen

■ GRONINGEN – De professoren aan de Rijksuniversiteit Groningen zijn zeer bezorgd over de toekomst van het literatuuronderwijs. Straks, zo vrezen zij, klinken de namen Goethe, Dickens en Multatuli ons vreemd in de oren en kennen we nog slechts onze televisie- en sporthelden. Die vrees behoeft de geleerden in de vorige eeuw niet te hebben. Toen lazen en lazen de Groningers maar en schoten de bibliotheken en leesgezelschappen als paddestoelen uit de grond. En niet alleen doktoren en notarissen, maar ook landbouwers en arbeiders doken na hun dagtaak enkele uren in een andere wereld.

Door Marcel Looden

Natuurlijk werd er voor de negentiende eeuw ook al gelezen. Al hadden velen vanwege het gebrekkige onderwijs niet de vereiste kennis van het schrift. Met dat onderwijs zat het in Groningen in vergelijking met andere delen van het land wel goed. In de Middeleeuwen telden Stad en Ommelanden al zeker dertig scholen, meer dan in de meeste andere provincies. In latere tijden kwam er de universiteit bij en van een hausse was in de achttiende eeuw sprake. In allerlei kleine dorpen werden toen scholen op-

gericht en ook kinderen van armen kregen de kans zich te ontwikkelen.

Het was in de negentiende eeuw, dat Groningen echt naam maakte als 'onderwijsparadijs'. We hadden toen een gouden trio van onderwijsopzichters. Hendrik Wester, Jan Nieuwenhuyzen en Theodorus van Swinderen. Zij zorgden voor goed onderhouden schoolgebouwen, beter opgeleide onderwijzers en meer leervakken. De resultaten mochten er zijn, want in ons land nam Groningen een topositie in als het ging om de kennis van lezen en schrijven. Analfabeten waren er natuurlijk wel, maar lang niet zoveel als in andere regio's.

Het was op de scholen, dat de eerste boeken werden ingekeken. Aan de hand van de A.B.-boekjes werd het lezen geleerd en vervolgens werd allerlei stichtelijke lectuur doorgenomen. Niet erg vermakelijk, maar toen nog noodzakelijk geacht. In de loop van de negentiende eeuw werden echter ook 'normale' jeugdboeken uitgegeven. De bestseller in die periode was de 'Brave Hendrik' van de onderwijzer Nicolaas Anslin, maar in Groningen scoorde vooral Mattheus van Heyningen Bosch. 'De kleine Kinder-vriend' en 'Vader Jacob en zijn kindertjes' waren enkele van zijn titels.

Liefde

De hedendaagse jeugd kijkt na de schoolperiode vaak geen boek meer in, maar met onze voorouders ging het anders. De liefde voor het lezen bleef bestaan, ja, versterkte zich nog. Hoe kon het ook anders in een tijd zonder televisie en in de tijd van de grote romanschrijvers? Charles Dickens en Trollope in Engeland, Tolstoj en Gogol in Rusland, Dumas en Verne in Frankrijk en onze eigen Van Lennep en Multatuli. De mooiste belletrie vloeide uit hun pennen en ook de Gro-

ningers genoten.

De aanschaf van boeken zorgde echter voor problemen. Velen hadden niet het geld om regelmatig een mooi ingebonden werk aan te schaffen. En zo ontstonden de openbare leesbibliotheken. De Groninger Maatschappij tot Nut van 't Algemeen zorgde in 1796 al voor de eerste bieb in de stad Groningen. Niet alleen wetenschappelijke en fijnbesnaarde boeken werden uitgeleend, maar ook eenvoudige leesboeken en jeugdwerken. In 1842 bevatte de catalogus al 458 nummers. Geschiedenisboeken en reisverhalen vormden de hoofdmoot, gevolgd door romans, theologische werken, wetenschappelijke boeken, jeugdlectuur en dichtbundels. Al die boeken werden verslonden en vaak was het aantal aanvragen groter dan het aantal aanwezige boeken.

Ook in andere delen van de provincie ontstonden bibliotheken. En ook daar liep het storm. Niet alleen de 'high society' in de stad, maar ook de gewone man op het platteland verheugde zich tijdens overdag al op die uren na het avondmaal. Als de gordijnen werden gesloten, het boek werd geopend en bij het flakkerend kaarslicht de nieuwste historische roman ter hand werd genomen.

Leesgezelschappen

Een andere manier om goedkoop aan boeken te komen, vormde het lidmaatschap van leesgezelschappen. De leden kochten gezamenlijk boeken en tijdschriften, lieten dezen onder elkaar circuleren en kochten na één jaar een nieuwe hoeveelheid. De boeken werden niet zozeer besproken en bijeenkomsten waren alleen bedoeld om te overleggen welke nieuwe werken gekocht moesten worden. In 1768 al werd in de stad het eerste gezelschap opgericht, met daarin

academici en regenten. Later volgden gezelschappen met namen als 'English Reading Society' en 'Hooft'. Rond 1830 telde de provincie zeker honderd leesgezelschappen. Het aantal leden was vaak groot. Het gezelschap in Ezinge en Aduard bijvoorbeeld telde honderdvijftig leden. En niet de 'upper class' stond aan de wieg van de gezelschappen, maar ook hier weer toonden de lagere standen initiatief.

Een achtergebleven gebied, hoor je ze in de Randstad nu vaak zeggen, als ze het over Groningen hebben. Op economisch gebied gaat het inderdaad misschien niet zo goed. Maar het literaire leven bloeide in het noorden al, toen in andere delen van ons land nog in duisternis werd geleefd. En die intellectuele bagage, die telt.

ingsgraad in noordelijke provincies lag zeer hoog

der Groningers in vorige eeuw was onverzadigbaar

Gron.
Dagbl
11-7-9

oren aan de Rijksu-
eer bezorgd over de
ronderwijs. Straks,
en Goethe, Dickens
de oren en kennen
ie- en sporthelden.
eerden in de vorige
lazen en lazen de
n de bibliotheken en
ddestoelen uit de
oren en notarissen,
arbeiders doken na
een andere wereld.

e negentiende eeuw
velen vanwege het
de vereiste kennis
rwijs zat het in Gro-
ndere delen van het
eeuwen telden Stad
ertig scholen, meer
provincies. In latere
iteit bij en van een
de eeuw sprake. In
en toen scholen op-

gericht en ook kinderen van armen kregen de kans zich te ontwikkelen.

Het was in de negentiende eeuw, dat Groningen echt naam maakte als 'onderwijsparadijs'. We hadden toen een gouden trio van onderwijsoverzichers. Hendrik Wester, Jan Nieuwenhuizen en Theodorus van Swinderen. Zij zorgden voor goed onderhouden schoolgebouwen, beter opgeleide onderwijzers en meer leervakken. De resultaten mochten er zijn, want in ons land nam Groningen een toppositie in als het ging om de kennis van lezen en schrijven. Analfabeten waren er natuurlijk wel, maar lang niet zoveel als in andere regio's.

Het was op de scholen, dat de eerste boeken werden ingekeken. Aan de hand van de A.B.-boekjes werd het lezen geleerd en vervolgens werd allerlei stichtelijke lectuur doorgenomen. Niet erg vermakelijk, maar toen nog noodzakelijk geacht. In de loop van de negentiende eeuw werden echter ook 'normale' jeugdboeken uitgegeven. De bestseller in die periode was de 'Brave Hendrik' van de onderwijzer Nicolaas Anslin, maar in Groningen scoorde vooral Matheus van Heyningen Bosch. 'De kleine Kinder-vriend' en 'Vader Jacob en zijn kindertjes' waren enkele van zijn titels.

Liefde

De hedendaagse jeugd kijkt na de schoolperiode vaak geen boek meer in, maar met onze voorouders ging het anders. De liefde voor het lezen bleef bestaan, ja, versterkte zich nog. Hoe kon het ook anders in een tijd zonder televisie en in de tijd van de grote romanschrijvers? Charles Dickens en Trollope in Engeland, Tolstoj en Gogol in Rusland, Dumas en Verne in Frankrijk en onze eigen Van Lennep en Multatuli. De mooiste belletrie vloeide uit hun pennen en ook de Gro-

ningers genoten.

De aanschaf van boeken zorgde echter voor problemen. Velen hadden niet het geld om regelmatig een mooi ingebonden werk aan te schaffen. En zo ontstonden de openbare leesbibliotheken. De Groninger Maatschappij tot Nut van 't Algemeen zorgde in 1796 al voor de eerste bieb in de stad Groningen. Niet alleen wetenschappelijke en fijnbesnaarde boeken werden uitgeleend, maar ook eenvoudige leesboeken en jeugdwerken. In 1842 bevatte de catalogus al 458 nummers. Geschiedenisboeken en reisverhalen vormden de hoofdmoot, gevolgd door romans, theologische werken, wetenschappelijke boeken, jeugdlectuur en dichtbundels. Al die boeken werden verslonden en vaak was het aantal aanvragen groter dan het aantal aanwezige boeken.

Ook in andere delen van de provincie ontstonden bibliotheken. En ook daar liep het storm. Niet alleen de 'high society' in de stad, maar ook de gewone man op het platteland verheugde zich tijdens overdag al op die uren na het avondmaal. Als de gordijnen werden gesloten, het boek werd geopend en bij het flakkerend kaarslicht de nieuwste historische roman ter hand werd genomen.

Leesgezelschappen

Een andere manier om goedkoop aan boeken te komen, vormde het lidmaatschap van leesgezelschappen. De leden kochten gezamenlijk boeken en tijdschriften, lieten dezen onder elkaar circuleren en kochten na één jaar een nieuwe hoeveelheid. De boeken werden niet zozeer besproken en bijeenkomsten waren alleen bedoeld om te overleggen welke nieuwe werken gekocht moesten worden. In 1768 al werd in de stad het eerste gezelschap opgericht, met daarin

academici en regenten. Later volgden gezelschappen met namen als 'English Reading Society' en 'Hooft'. Rond 1830 telde de provincie zeker honderd leessociëteiten. Het aantal leden was vaak groot. Het gezelschap in Ezinge en Aduard bijvoorbeeld telde honderdvijftig leden. En niet de 'upper class' stond aan de wieg van de gezelschappen, maar ook hier weer toonden de lagere standen initiatief.

Een achtergebleven gebied, hoor je ze in de Randstad nu vaak zeggen, als ze het over Groningen hebben. Op economisch gebied gaat het inderdaad misschien niet zo goed. Maar het literaire leven bloeide in het noorden al, toen in andere delen van ons land nog in duisternis werd geleefd. En die intellectuele bagage, die telt.

▲ **Matheus van Heyningen Bosch (1773-1821).** Naast zijn afbeelding de titelpagina van één van zijn leesboekjes. Uit: P. Th. F.M. Boekholt (red.) Rondom de Reductie. Vierhonderd jaar provincie Groningen 1594-1994.